

Limes – 2019

*A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve*

*Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II*

*Scientific Bulletin
of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education*

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ФЕРЕНЦА РАКОЦІ ІІ

LIMES

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ

2019
Том VI

Берегове–Ужгород
2019

Науковий вісник «LIMES» засновано у 2014 році та видається за рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ. У науковому віснику публікуються наукові статті викладачів та студентів Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ, а також дослідження українських та іноземних учених угорською, українською та англійською мовами. Цей том «LIMES» об'єднує праці з економіки, математики, інформатики, хімії, географії та суспільствознавства.

**Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ №20762-10562Р від 08.05.2014 р.**

*Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ
(протокол № 7 від 20.12.2019 р.)*

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Льдіко Орос, кандидат педагогічних наук (кафедра педагогіки та психології, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР:

Мелінда Орбан та Олександр Добош (Видавничий відділ, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)
Вікторія Семйон, кандидат економічних наук та Габор Патакі (кафедра обліку і аудиту, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Адальберт Бовді, доктор фізико-математичних наук, професор
(кафедра математики та інформатики, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)
Адальберт Рац, доктор філософії з природничих наук, спеціальність «науки про землю: петрологія»
(кафедра історії та суспільних дисциплін, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)
Бейла Надь, кандидат біологічних наук, доцент (кафедра біології та хімії, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)
Віра Протопопова, доктор біологічних наук, професор (кафедра біології та хімії, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)
Золтан-Шандор Варга, доктор біологічних наук, професор-емерит
(кафедра еволюційної зоології та біології людини, Дебреценський університет)
Йосип Молнар, кандидат географічних наук (кафедра географії та туризму, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)
Лорант-Денеш Давід, габілітований доктор у галузі «регіональні науки», професор
(Інститут економіки та розвитку регіонів, Університет ім. Святого Іштвана)
Маргарета Кейс, кандидат історичних наук (кафедра філології, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)
Марія Ген, кандидат біологічних наук, габілітований доктор у галузі «науки про довкілля»
(кафедра ботаніки, Університет ім. Святого Іштвана)
Олександр Бергхауер, кандидат географічних наук (кафедра географії та туризму, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)
Роберт Бачо, доктор економічних наук (кафедра обліку і аудиту, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)
Юрій Жигуц, доктор технічних наук, професор (кафедра математики та інформатики, ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ)

ВІДПОВІДАЛЬНИ ЗА ВИПУСК:

Василь Брензович, кандидат історичних наук (Благодійний фонд за ЗУІ)

ТЕХНІЧНЕ РЕДАГУВАННЯ: Олександр Добош

ВЕРСТКА: Вікторія Товтін

КОРЕКТУРА: Льдіко Гріца-Варцаба, Томаш Врabelь, Олександр Кордонець

ОБКЛАДИНКА: Ласло Веждел

УДК: Бібліотечно-інформаційний центр «Опаці Черє Янош» при ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ

За зміст опублікованих статей відповідальність несуть автори.

Друк наукового вісника здійснено за підтримки уряду Угорщини:

Засновник: Благодійний фонд Закарпатського угорського педагогічного інституту (від 2016 року Благодійний фонд За Закарпатський угорський інститут)

Видавництво: Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ (Адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90202. Веб-сторінка: www.kmf.uz.ua Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua Тел.: (00 380-3141) 4-28-29) та ТОВ «РІК-У» (Адреса: вул. Гагаріна 36, м. Ужгород, 88000. Електронна пошта: print@rik.com.ua)

Поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»

UKRAJNA OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS MINISZTERIUMA
II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA

LIMES

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

2019
VI. évfolyam

Beregszász–Ungvár
2019

A „LIMES” című tudományos évkönyv 2014-ben alapított és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsának határozata alapján jelenik meg. A tudományos évkönyv a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanárainak, hallgatóinak munkáit, valamint ukrainai és külföldi tudósok magyar, ukrán és angol nyelvű tanulmányait adja közre. A „LIMES” jelen kötet a közgazdaság-, matematika-, informatikai, kémiai, föld- és társadalomtudomány különböző területeit öleli fel.

Nyomatott tömeg-tájékoztatói eszközök állami nyilvántartásának igazolása:
széria: KB № 20762-10562P; kiadta: Ukrajna Állami Nyilvántartási Szolgálat 2014.05.08-án.

*Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa
(2019.12.20., 7. számú jegyzőkönyv).*

FŐSZERKESZTŐ:

dr. Orosz Ildikó, PhD (Pedagógia és Pszichológia Tanszék, II. RF KMF)

FELELŐS SZERKESZTŐ:

Dobos Sándor és Orbán Melinda (Kiadói Részleg, II. RF KMF)
Szemjon Viktória, a közgazdaság-tudományok kandidátusa és Pataki Gábor (Számvitel és Auditálás Tanszék, II. RF KMF)

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

dr. Bacsó Róbert, a közgazdaság-tudományok doktora (Számvitel és Auditálás Tanszék, II. RF KMF)
dr. Berghauer Sándor, PhD (Földtudományi és Turizmus Tanszék, II. RF KMF)
prof. dr. Bódi Béla, a fizika- és matematika tudományok doktora (Matematikai és Informatika Tanszék, II. RF KMF)
prof. dr. habil. Dávid Lóránt Dénes (Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet, Szent István Egyetem)
dr. habil. Höhn Mária, a biológiai tudományok kandidátusa (Növénytan Tanszék, Szent István Egyetem)
dr. Kész Margit, PhD (Filológia Tanszék, Magyar Tanszéki Csoport, II. RF KMF)
dr. Molnár József, PhD (Földtudományi és Turizmus Tanszék, II. RF KMF)
dr. Nagy Béla, a biológiai tudományok kandidátusa (Biológia és Kémia Tanszék, II. RF KMF)
prof. dr. Protopopova Vira, a biológiai tudományok doktora (Biológia és Kémia Tanszék, II. RF KMF)
dr. Rác Béla, PhD (Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék, II. RF KMF)
prof. dr. Varga Zoltán Sándor, a biológiai tudományok doktora, professor emeritus
(Evolúciós Állattani és Humánbiológiai Tanszék, Debreceni Egyetem)
prof. dr. Zsiguc György, a műszaki tudományok doktora (Matematikai és Informatika Tanszék, II. RF KMF)

A KIADÁSÉRT FELEL:

dr. Brenzovics László, PhD (Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Jótékonyági Alapítvány)

Műszaki szerkesztés: Dobos Sándor

Tördelés: Tótin Viktória

Korrektúra: Grica-Varcaba Ildikó, Vrabely Tamás, Kordonec Olekszandr

Borítóterv: Vezsdel László

ETO-besorolás: a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára

A közölt tanulmányok tartalmáért a szerzők a felelősek.

A tudományos évkönyv megjelenését Magyarország kormánya támogatta:

Alapító: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola Jótékonyági Alapítványa (2016-tól Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Jótékonyági Alapítvány)

Kiadó: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (Cím: 90202 Beregszász, Kossuth tér 6. Honlap: www.kmf.uz.ua E-mail: foiskola@kmf.uz.ua Tel.: (00 380-3141) 4-28-29) és a „RIK-U” Kft. (Cím: 88000 Ungvár, Gagarin u. 36. E-mail: print@rik.com.ua)

Nyomdai munkák: „RIK-U” Kft.

© A szerzők, 2019

© A szerkesztők, 2019

ISSN 2411-4081

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
FERENC RÁKÓCZI II TRANSCARPATHIAN HUNGARIAN COLLEGE OF HIGHER EDUCATION

LIMES

Scientific Bulletin
of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

2019
Volume VI

Berehove–Uzhhorod
2019

The scientific bulletin “LIMES” was established in 2014 and is published according to the resolution of the Academic Council of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education. The scientific bulletin publishes in Hungarian, Ukrainian and English languages students' and teachers' academic studies of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, and researchers' academic articles from Ukraine and abroad. The given volume of “LIMES” contains academic studies and articles in Economics, Mathematics, Computer Science, Chemistry, Earth and Social Sciences.

**Certificate of State Registration of Printed Mass Media, Series KB, No. 20762-10562P,
Issued by the State Registration Service of Ukraine on the 8th of May, 2014**

*Recommended to publication by the Academic Council of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian
Hungarian College of Higher Education, record No. 7 of December 20, 2019*

EDITOR-IN-CHIEF:

Ildikó Orosz, PhD (Department of Pedagogy and Psychology, Transcarpathian Hungarian College)

MANAGING EDITOR:

Melinda Orbán and Sándor Dobos (Publishing Department, Transcarpathian Hungarian College)

Viktória Szemjon, C.Sc. in Economics and Gábor Pataki (Department of Accounting and Auditing, Transcarpathian Hungarian College)

EDITORIAL BOARD:

Béla Bódi, D.Sc. in Physics and Mathematics, professor

(Department of Mathematics and Computer Science, Transcarpathian Hungarian College)

Béla Nagy, C.Sc. in Biology (Department of Biology and Chemistry, Transcarpathian Hungarian College)

Béla Rácz, PhD (Department of History and Social Sciences, Transcarpathian Hungarian College)

József Molnár, PhD (Department of Geography and Tourism, Transcarpathian Hungarian College)

Lóránt Dénes Dávid, PhD, habilitation, professor

(Institute of Regional Economics and Rural Development, Szent István University)

Margit Kész, PhD (Department of Philology, Hungarian Departmental Group, Transcarpathian Hungarian College)

Mária Höhn, C.Sc. in Biology, habilitation (Department of Botany, Szent István University)

Róbert Bacsó, D.Sc. in Economics (Department of Accounting and Auditing, Transcarpathian Hungarian College)

Sándor Berghauer, PhD (Department of Geography and Tourism, Transcarpathian Hungarian College)

Vira Protopopova, D.Sc. in Biology, professor

(Department of Biology and Chemistry, Transcarpathian Hungarian College)

Yurij Zhiguts, D.Sc. in Technical Sciences, professor

(Department of Mathematics and Computer Science, Transcarpathian Hungarian College)

Zoltán Sándor Varga, D.Sc. in Biology, professor emeritus

(Department of Evolutionary Zoology and Human Biology, University of Debrecen)

RESPONSIBLE FOR PUBLISHING:

László Brenzovics, PhD (Charitable Foundation of Transcarpathian Hungarian College)

Technical editing: Sándor Dobos

Page proof: Viktória Tótin

Proof-reading: Ildikó Grica-Varcaba, Oleksandr Kordonec, Tamás Vrábely

Cover design: László Vezsdel

Universal Decimal Classification (UDC): The Apáczai Csere János Library of Transcarpathian Hungarian College

Authors are responsible for the content of academic studies and articles.

The publication of the scientific bulletin is sponsored by the government of Hungary:

Founder: Charitable Foundation of Transcarpathian Hungarian Pedagogical College (after 2016 Charitable Foundation “In support of the Transcarpathian Hungarian College”)

Publishing: Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Address: Kossuth square 6, 90202 Berehove, Ukraine. Website: www.kmf.uz.ua E-mail: foiskola@kmf.uz.ua Tel.: (00 380-3141) 4-28-29) and “RIK-U” LLC (Address: Gagarin Street 36, 88000 Uzhhorod, Ukraine. E-mail: print@rik.com.ua)

Printing: “RIK-U” LLC

© The Authors, 2019

© The Editors, 2019

ЗМІСТ–TARTALOM–CONTENT

Дністрянський Мирослав: <i>Регіональний розвиток сучасної України: нові виклики і пріоритети</i>	11
	
SOLYMOS KAROLINA – CSOMA ZOLTÁN: <i>A Kárpátaljai-alföld talajai felvehető cink tartalmának meghatározása és az ellátottság megítélése nemzetközi összehasonlításban</i>	17
	
BARANYI, ARANKA – CSERNÁK, JÓZSEF – TÓTH, ESZTER: <i>Results of the Survey on Studying Finance Basics</i>	27
	
SÁNDOR ISTVÁN: <i>Innovatív technológiák alkalmazása a szövegelemzésben</i>	39
ROMÁN ERIKA – KUCSINKA KATALIN: <i>Nem csak versenyre</i>	47
	
AGG, ZOLTÁN: <i>How „wised up” are we in matters of climate change?</i>	53
BARABÁSNÉ KÁRPÁTI DÓRA: <i>Kompetenciák szerepe, mérési lehetőségek az oktatásban és a munkaerőpiacon</i>	61
BARANYI ARANKA – JURKÓ GYULA: <i>A magyarországi kis- és középvállalkozások idegen forrásból történő finanszírozási gyakorlata</i>	69
BELOVECZ MÁRIA – HALMOSI TÍMEA – IPACSNÉ GEDEI BEÁTA – VAJNA ISTVÁNNÉ TANGL ANITA: <i>Bankértékelés CAMELS-módszerrel</i>	83
BENCSIK ANDREA – MACHOVÁ RENÁTA – ZSIGMOND TIBOR: <i>Interim menedzsment, mint a tudásátadás eszköze</i>	95
BUDAI ELEONÓRA: <i>A számviteli rendszer az elmúlt 50 év tükrében</i>	105
CSÁKI-DARABOS RITA: <i>Teljesítménymérés lehetőségei az e-kereskedelemben</i>	117
DENICH ERVIN: <i>A hagyományos kockázatkezeléstől a vállalati kockázatkezelésig</i>	129
EGRI IMRE: <i>A tőzsde lehetőségei és hatása a gazdasági fejlődésre (néhány gondolat a 4.0 perspektívájában)</i>	141
FÁSI CSABA: <i>Hogyan teljesít Magyarország a digitalizáció terén? Elemzés a rangsorok és a stratégia szemüvegén keresztül</i>	153
FEHÉR HELGA – MOLNÁRNÉ BARNA KATALIN: <i>Útban az ügyfélközpontú adóhatóság felé</i>	163

FEJES NORBERT: <i>Kárpátalja gazdasági helyzetének és külgazdasági tevékenységének értékelése a XXI. században</i>	177
GYURCSIK, PETRONELLA – TÓTH, RÓBERT: <i>Impact of the financial strategy and the capital structure on the financial performance and competitiveness of SMEs</i>	203
HEGEDŰS, MIHÁLY – NEDELKA, ERZSÉBET: <i>The impact of digitalization and Industry 4.0 on the audit</i>	211
KEREZSI DÓRA – ERDEY LÁSZLÓ – DÉKÁN TAMÁSNÉ ORBÁN ILDIKÓ: <i>A kiegészítő melléklet eredménykimutatáshoz kapcsolódó részének elemzése magyarországi sportvállalkozások körében</i>	221
KISS ÁGOTA – DÉKÁN TAMÁSNÉ ORBÁN ILDIKÓ: <i>A szabályozott ingatlanbefektetési társasági státusz IFRS szerinti értékelési és adózási előírásainak szabályozása Magyarországon</i>	231
KÓMÍVES PÉTER MIKLÓS: <i>A felsőoktatás nemzetköziesedésének két dimenziója</i>	239
KOZMA, DOROTTYA EDINA: <i>Strategies for Sustainable Development - Exploring the similarities and differences between the European Union and the Visegrad Four</i>	249
LAKATOS VILMOS: <i>Controlling a vállalkozások döntéshozatali folyamataiban – elemzés vállalati esetek alapján</i>	263
MALATYINSZKI, SZILÁRD: <i>The effect and development of dual higher education in disadvantaged areas</i>	273
MOLNÁRNÉ BARNA KATALIN – FEHÉR HELGA: <i>A társasági adó és a gazdasági versenyképesség területi összefüggései</i>	279
NAGY ADRIÁN SZILÁRD – TÓTH SZABOLCS: <i>Helyi közösségi közlekedési szövetségek és szolgáltatói modellek Európában</i>	291
NAGY, ZSUZSANNA: <i>The effect of agricultural subsidies on efficiency and productivity of farms: a literature review</i>	299
ÖLVEDI TÍMEA – MIKLÓS GÁBOR: <i>Az európai egységes valuta bevezetése Romániában és Magyarországon</i>	307
PATAKI GÁBOR: <i>Vállalkozói karaktervizsgálat Kárpátalja határ menti térségében</i>	321
PATYI BALÁZS – PATAKI LÁSZLÓ – ILLÉS BÁLINT CSABA: <i>A pénzügyi diagnosztika jelentősége az újonnan alapított vállalkozások életében</i>	331
TÖKÉS TIBOR – MÁRKUS ÁDÁM – GÁLL JÓZSEF MIHÁLY – ERDEY LÁSZLÓ: <i>A 2016-os regionális reform Franciaországban</i>	339
TŐZSÉR ANETT: <i>A székelyföldi és a felvidéki turisztikai szervezeti rendszer vizsgálata</i>	347
VAJNA ISTVÁNNÉ TANGL ANITA – HALMOSI TÍMEA – SUHAJDA ÁDÁM – VAJNA ISTVÁN – BELOVECZ MÁRIA: <i>A számvitel múltja és jövője</i>	359
VARGA JÓZSEF – CSEH BALÁZS: <i>A negyedik ipari forradalom várható hatásai a felszabaduló emberi munkaerőre</i>	371
Когут Юлія – Ковач-Румп Генетта: <i>Міжбюджетні відносини Державного та місцевих бюджетів України</i>	381
Лалакулич Марія: <i>Фінансове забезпечення вищої освіти в умовах активізації міграційних процесів</i>	389
Семанюк Віта: <i>Філософські, соціологічні та психологічні проблеми обліку</i>	397
ESEMÉNYNAPTÁR	409

A FELSŐOKTATÁS NEMZETKÖZIESEDÉSÉNEK KÉT DIMENZIÓJA

KÓMÍVES PÉTER MIKLÓS

doktorjelölt, egyetemi tanársegéd, Debreceni Egyetem, Gazdaságtudományi Kar,
Ihrig Károly Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola
e-mail: komives.peter.miklos@econ.unideb.hu

A felsőoktatás nemzetköziesedése egyike napjaink leginkább aktuális oktatási trendjeinek. Jelen cikk célja, hogy a felsőoktatás nemzetköziesedésének számos aspektusa közül kettőt, a hallgatói és az oktatói mobilitást elemezze a rendelkezésre álló, elsősorban nemzetközi források feldolgozása útján. A hallgatói mobilitás a szélesebb közvélemény számára is igen látványos módon alakítja át a magyar felsőoktatás rendszerét. A külföldi hallgatók jelen vannak a befogadó országokban, így Magyarországon is, ami jótékony hatással van nemcsak a felsőoktatási rendszerre, hanem a gazdaságra is. Nem szabad megfeledkezni ugyanakkor arról sem, hogy a külföldi tanulmányok megkezdése egyfajta migrációs döntés is. Az oktatói mobilitás célja elsősorban a tudás áramlásának biztosítása, a kapcsolati háló bővítése és az oktatók nyelvismeretének fejlesztése. Az oktatók mobilitása elősegíti a felsőoktatási intézmények nemzetközi beágyazottságának mértékét is.

Kulcsszavak: egyetem, oktató, hallgató, nemzetköziesedés

ABSTRACT

Інтернаціоналізація вищої освіти – одна з найактуальніших освітніх тенденцій на сьогодні. Метою цієї статті є аналіз двох аспектів інтернаціоналізації вищої освіти, а саме: мобільності студентів та викладачів шляхом опрацювання наявних, в першу чергу міжнародних, джерел. Мобільність студентів значно реформує угорську систему вищої освіти навіть з точки зору широкої громадськості. Іноземні студенти живуть та навчаються у країнах, що беруть участь у програмах мобільності, серед яких і Угорщина, що позитивно впливає не лише на систему вищої освіти, але й на економіку. У той же час потрібно пам'ятати, що початок навчання за кордоном – це своєрідне міграційне рішення. Основна мета ж мобільності викладачів – забезпечення потоку знань, розширення професійних взаємовідносин та вдосконалення мовних навиків. Мобільність викладачів також сприяє розвитку міжнародних відносин вищих навчальних закладів.

Ключові слова: університет, викладач, студент, інтернаціоналізація

BEVEZETÉS

A felsőoktatási rendszer változásainak egyik legjobb példája az elmúlt évtizedekből a nemzetköziesedés folyamatának egyre intenzívebbé válása. A külföldön tanuló hallgatók száma világszerte növekszik, ami egyértelműen hatást gyakorol az egyes nemzeti felsőoktatási rendszerek működésére és a külföldi hallgatókat fogadó országok gazdaságára is (OECD 2018). A felsőoktatás nemzetköziesedését mára már akár teljesen önálló jelen-

séggként is értékelik, nem pedig a normál akadémiai működés következményeként (Standley 2015). A felsőoktatás nemzetköziesedése ugyanakkor egy igen komplex folyamat, amelynek több dimenziója ismert.

A szakterület egyik legismertebb és legelismertebb kutatója Ulrich Teichler (2015) öt formáját különbözteti meg a nemzetköziesedésnek. Ezek az oktatók-kutatók és hallgatók által megvalósított fizikai mobilitás, a tanulási eredmények határokon átnyúló elismerése,

a tudástranszfer további határokon átnyúló változatai, a nemzetközi jelleg megjelenése a felsőoktatásban átadott tudásban, valamint a felsőoktatás nemzetközi orientációja és attitűdjei. Teichler emellett két további témát is említ, amely részben kapcsolódik a felsőoktatás nemzetköziesedéséhez. Ilyen téma a nemzeti felsőoktatási rendszerek hasonlóságai és eltérései, illetve az a tény, hogy a nemzetköziesedés számos, a felsőoktatás és kutatás szervezésében bevezetett reform indokává is vált (Teichler 2015).

Magyarországon az 1990-es évektől kezdve jelentősen nőtt a felsőoktatásban tanuló hallgatók száma, százezer fő körüli összlétszámról több mint 400000 főig, azonban a 2005-ös létszámcsúcs óta jelentősen csökkent a felsőoktatásban tanuló hallgatók száma (KSH 2018). Tekintettel arra, hogy Magyarországon az élvesszők száma – kisebb fellendülések mellett is – igen alacsony (KSH 2017), ezért egyértelmű, hogy a magyar felsőoktatási rendszerben elérhető képzési kapacitás lehetővé teszi, hogy külföldi hallgatók képzésére vállalkozzanak az erre felkészült magyar felsőoktatási intézmények.

A rendelkezésre álló szabad képzési kapacitás azonban egymagában nem elegendő ahhoz, hogy egy felsőoktatási rendszer vagy egy felsőoktatási intézmény nemzetközivé váljon. Ahhoz mindenekelőtt a nemzetközi oktatásra megfelelően felkészült oktatókra van szükség, akik képesek szakterületük legfrissebb tudományos eredményeit átadni anyanyelvük mellett idegen nyelven, nyelveken is. Emellett arra is szükség van, hogy a hallgatók mobilitási célországként, célintézményként tekintsenek Magyarországra, a magyar egyetemekre.

ALKALMAZOTT MÓDSZEREK

Babbie (2014) a társadalomtudományi kutatások három legfőbb céljaként a felfedezést, a leírást és a magyarázatot, vagyis az értelmező elemzést határozta meg. Ezeket a vagyla-

san megfogalmazott célokat akkor is el lehet fogadni, ha a vizsgált téma interdiszciplináris jellegű, ami a világon zajló kutatások témaválasztásaira egyre jellemzőbb (Dźwigoł–Dźwigoł-Barosz 2018).

Jelen cikk célja, hogy szekunder adatokra épülő másodelemzés keretében, a rendelkezésre álló magyar és nemzetközi szakirodalmi források feldolgozása útján vizsgálja a felsőoktatás nemzetköziesedésének két igen fontos területét: a hallgatói és oktatói mobilitást. A vizsgálat célja, hogy kiderüljön, miért lesz fontos a felsőoktatás nemzetközivé válása szempontjából ez a két vizsgált dimenzió.

A szekunder adatközlések másodelemzésén alapuló kutatások kétségtelen előnye a gyorsaság és a költséghatékonyság. Tekintettel arra, hogy a primer adatgyűjtések nem ritkán költségesek és hosszú időt vesznek igénybe, a már kimutatott eredmények szintetizálása útján elért új kutatási kimenetek egyes tudományágak fejlődése szempontjából is jelentőséggel bírnak. Kothari (2004) mértékadó kutatómódszertani könyvében ugyanakkor számos veszélyforrást sorol fel a szekunder adatokra alapozott kutatások folytatása szempontjából. Ezek közül ki kell emelni, hogy a szekunder adatok elemzői mindig ki vannak téve az eredeti, primer adatgyűjtést folytató kutatók munkájának. Ez a kitétség extrém esetben a szekunder adatelemzés hitelességére is hatással lehet. Éppen ezért kiemelt jelentőséggel bír, hogy a szekunder adatok összeválogatása során a kutatók nagy figyelemmel járjanak el. Jelen cikk készítése során mindvégig hiteles forrásokból származó szakirodalmakkal dolgoztam, amelyek tartalmának valóságát a közlés helye által lefolytatott szigorú lektorálási folyamat szavatolja.

A HALLGATÓI MOBILITÁS

A felsőoktatás nemzetköziesedése számos folyamat segítségével jellemezhető, amelyek között mindenképpen meg kell említeni az

oktatói és hallgatói mobilitást is. A felsőoktatással foglalkozó, különböző tudományágak keretében készülő kutatások egyik komoly kritikája, hogy azokból „elvész a hallgató”, vagyis az ágazat különböző külső és belső szereplőinek igényfelmérése során a kutatók, a politikai szereplők és a felsőoktatási intézmények is mindenre és mindenre figyelnek – miközben a hallgatók megismerése egy kissé elsikkad, az erre irányuló figyelem nem éri el a kívánatos szintet (Pusztai 2011). Pedig a hallgatók, igényeik és szükségleteik megismerése kiemelt jelentőséggel bír a felsőoktatás kutatása, vizsgálata és fejlesztése során, szerepe pedig a felsőoktatás nemzetköziesedésében talán még jelentősebb. Hiszen akkor, amikor egy felvételiző úgy dönt, hogy szülőhazájától eltérő országban tanul tovább, egy kiemelten érzékeny kérdésben hoz egy – túlzás nélkül – életre szólónak tekinthető döntést, amelynek alapjait kell megismerni ahhoz, hogy egy felsőoktatási intézmény és egy teljes felsőoktatási rendszer is vonzó lehessen a külföldi továbbtanulók számára, vagyis attraktívva tudjon válni, és az is tudjon maradni.

A fizikai mobilitás általánosságban véve is a felsőoktatás nemzetköziesedésének leglátványosabb megnyilvánulása. A hallgatók esetén rövid és hosszú időtartamú mobilitásról beszélhetünk: az első kategóriába a legfeljebb egy-két szemeszter hosszúságú vendéghallgatói jogviszonyt értjük, míg a második kategóriába a teljes képzésre vonatkozó mobilitási formákat soroljuk (Teichler 2015; Findlay et al. 2012).

A hallgatói mobilitás a felsőoktatás nemzetköziesedésének talán leglátványosabb megjelenési formája, amely az utóbbi évtizedekben kiemelt politikai támogatással is bír. A hallgatói mobilitás jelentőségének növekedését jól példázza, hogy a jelenséget már egyenesen a felsőoktatásban megjelenő migrációs iparágként is jellemezték (Beech 2018). A hallgatói mobilitás jelensége értelmezhető a munkaerőpiac globalizálódására adott válaszként is,

amennyiben a hallgatók már a nemzetközi felsőoktatási piacon is versengenek egymással a jobb kimeneti eredményekkel kecsegtető helyekért. A mobilis hallgató kettős szerepet játszik: a szülőföldje szempontjából ő egy kivándorló, aki ugyanakkor a képzőhely országa szempontjából bevándorlóként érkezik meg – másként fogalmazva a kibocsátó ország „agyelszívásként” élheti meg a hallgató külföldi tanulmányait, aki a képzési ország számára nyereséget jelent (Murphy-Lejeune 2008). A bevándorló hallgatók a felsőoktatási rendszer nem megfelelő felkészültsége esetén számos kihívással szembesülhetnek, ami nehezebbé teheti beilleszkedésüket (Dajnoki et al. 2017; Máté et al. 2017). A hallgatói mobilitás illetően értelmezése egyáltalán nem áll távol a politikai döntéshozóktól sem, amelyek kiindulópontja a humán erőforrás fejlesztésének politikai igénye. Egyes értelmezési szempontok kiindulópontja az, hogy a humán tőke az elvégzett munka útján gazdasági tőkévé alakul, amely végső soron egyes nemzetgazdaságok növekedését és versenyképességének javulását eredményezi (Fahey–Kenway 2010). A fentiekből kiindulva tehát politikai szempontból alapvetően támogatandónak tűnik a hallgatók nemzetközi mobilitása azzal a kitéttel, hogy a végzést követően a diplomások visszatérnek saját szülőföldjükre, hogy versenyképes tudásukat ott kamatoztassák, friss szakismeretük a küldő ország nemzetgazdaságát erősítse.

A hallgatók mobilissá válását számos körülmény befolyásolja, amelyek közül a szakirodalom kiemeli a hallgatók nemét, társadalmi és gazdasági háttérét, nyelvi kompetenciáit és személyiségét (Dreher–Poutvaara 2005; HEFCE 2004). A családi, baráti és rokoni kapcsolatok a képzés helyén kiemelt hatással bírhatnak a hallgatók mobilitási hajlandóságára (Beech 2014). Mint arra kutatásaiban Bourdieu (1986) is rámutatott, a nemzetközi mobilitásba belevágó hallgatók jellemzően szülőföldjük privilegizált csoportjaiból származnak, később pedig – éppen jobb és külföldi tanulmányaiknak

köszönhetően – ők maguk is hasonló lehetőségeket tudnak majd biztosítani gyermekeiknek, fenntartva ezzel a különböző társadalmi osztályok között kialakult különbségeket. Az elmúlt évtizedek egyik legfontosabb trendje, hogy a felsőoktatási mobilitásban kibocsátó országeként egyre nagyobb szerepet játszik Kína, India és Vietnám. Emellett azt is ki kell emelni, hogy a külföldi tanulmányok akár egyfajta alternatívát is jelenthetnek olyan tehetséges családokból származó fiatalok számára, akik saját szülőföldjükön nem kerültek be a felsőoktatásba (Tran 2016).

Más források arra mutatnak rá, hogy egyes körülmények, mint például az idegen nyelvek megfelelő szintű ismerete javítják a külföldi tanulmányok esélyét a hallgatók esetében, addig más körülmények, mint például a hallgató családjának rosszabb anyagi helyzete kevésbé teszik valószínűvé, hogy a hallgató külföldön fog továbbtanulni (Christie 2007; Findlay et al., 2006). Az Európai Unióban belül a jövőben is számolni kell a mobilitás valamenyny formájának, így az oktatási célú mobilitásnak a fokozódásával is (Andor 2014).

A hallgatók nemzetközi mobilitása több pozitív hozadékkal bír diplomázásukat követően. A mobilis hallgatók számos tudományos és kulturális előnyhöz jutnak, emellett sokkal jobb elhelyezkedési eséllyel lépnek be a munkaerőpiacra. A mobilis hallgatók ritkábban lesznek munkanélküliek, jobbak a karrierkilátásaik és magasabb fizetésre tesznek szert végzésüket követően (Burmán–Delius 2017). A külföldi tanulmányokat folytató hallgatók jövedelme meredekebben emelkedik, és már középtávon is magasabb jövedelemre tehetnek szert a nemzetközi mobilitásban nem részes munkatársaikhoz képest. Ez részben annak köszönhető, hogy a külföldi tanulmányokat folytató hallgatók munkába állást követően nagyobb hajlandóságot mutatnak munkahelyváltásra a magasabb jövedelmek érdekében, illetve eleve nagyobb hajlandóságot mutatnak arra, hogy olyan multinacionális vállalatoknál dolgoz-

zanak, ahol magasabb jövedelemre tehetnek szert (Kratz–Netz 2016). A hallgatók egyébként, mielőtt meghoznák a nemzetközi mobilitási programokba történő bekapcsolódással kapcsolatos döntésüket, gyakorta mérlegelnek és csak abban az esetben vállalkoznak külföldi tanulmányokra, ha az ilyen módon megszerzett diplomától várt nyereségük meghaladja a külföldi tanulmányok költségét (Perna et al. 2015). Nem kis részben a felsorolt körülmények hatására a munkavállalók nemzetközi mobilitása is egyre növekvő tendenciát mutat (Cseh Papp et al. 2019).

A hallgatói mobilitás a fogadó országok számára számos gazdasági előnyt jelent. Mindezekelőtt a hallgatók által fizetett tandíjak és a megélhetés egyéb költségei pozitív hatást gyakorolnak a fogadó ország és a fogadó város gazdaságára is. Emellett a vendéghallgatóként érkező mesterszakos hallgatók és doktoranduszok kutatómunkájukkal is erősítik a fogadó országok gazdaságát, ráadásul a diplomások végzésüket követően is a fogadó országban maradhatnak, amely így magasan képzett munkaerőhöz juthat. A hazájukba visszatérő hallgatók pedig a képzőhely országában kialakított kapcsolataik fenntartásával a két ország közötti gazdasági együttműködést is segíthetik (Sánchez–Flisi 2017). A mobilis hallgatók kapcsolati és szellemi tőkéje is jelentősen bővül külföldi tanulmányaik során, azonban azok bővítése egyre magasabb költséget okoz – hiszen például a mesterképzések tandíja magasabb az alapszakos költségterítések mértékénél (Rédei 2009).

A hallgatói mobilitás útjába azonban gyakorta akadályok gördülnek. Ezek közül ki kell emelni az adminisztratív nehézségeket, a jogi harmonizáció nemzetközi szinten jelentkező hiányosságait (beleértve ebbe például az adórendszerek összehangolását, amely a tandíjak fizetése kapcsán lehet releváns, továbbá az iskolai végzettségek országok közötti kölcsönös elismerésének hiányát), a nyelvismereti hiányosságokat és a fogadó intézmények ala-

csony számát is (Rédei 2006). A felsőoktatás nemzetköziesedését segítheti, ha a külföldi hallgatók munkavállalását megkönnyítik a fogadó országban, ahol így a felsőoktatásban tanuló hallgatók egyidejűleg speciális tudással, képességekkel rendelkező, egyre magasabban kvalifikált munkavállalóként is megjelenhetnek. Ez a körülmény segítheti a befogadó országok gazdasági fellendülését (Riaño et al. 2018).

A hallgatói mobilitás alapfeltétele tehát a felsőoktatási intézményben zajló képzés keretében megszerzhető tudás transzferálható jellege, vagyis hogy a megszerzett tudás más intézményben azonos szakon elfogadható legyen, beszámítható legyen magasabb szintű képzés megkezdése esetén az előfeltételek vizsgálata során, emellett pedig a munkaerőpiac is fogadja el a szakon megszerzett diploma mögött álló tudás értékét (Barakonyi 2006). Magyarország esetében, tekintettel arra, hogy az ország az Európai Felsőoktatási Térségnek is tagja, fennáll a kreditek és végzettségek transzferálásának lehetősége, vagyis az itt megszerzett diplomák számos országban érvényesek és elfogadottak (Karseth–Solbrekke 2016). Ez utóbbi körülményhez egyébként az is hozzájárul, hogy Magyarországon kidolgozásra került az Európai Képesítési Keretrendszerrel teljes mértékben harmonizáló Magyar Képesítési Keretrendszer, amely valamennyi szak esetében meghatározza azokat az alapvető deskriptorokat, amelyek mentén a megszerzett végzettségek európai összevetésben is értelmezhetőek lehetnek (Hrubos 2019). Ezek a körülmények alapvetően befolyásolják a Magyarországon tanulmányokat folytató külföldieket az ország és a képzőhely kiválasztása során (Böcskei et al. 2019; Fenyves et al. 2019).

AZ OKTATÓI MOBILITÁS

A felsőoktatás teljesítményének mérése igen problematikus dolog, hiszen már az is vita alapja lehet, hogy mit tekintünk a felsőoktatás

sikerének. Egyes források a felsőoktatási intézmények által kiadott diplomák számát, minőségét vagy munkaerőpiaci elfogadottságát, illetve az intézményekben zajló kutatómunka eredményeként megjelenő cikkeket vagy az erre mutató citációkat, esetleg a felsőoktatási intézményekkel együttműködésben megvalósuló fejlesztéseket tekintik a felsőoktatás sikerének (Taylor–Vedder 2016). Más források az oktatás során átadott tudást tekintik a felsőoktatás kimeneti teljesítményének (Cave et al. 1988), míg további források a hallgatói lemorzsolódás vagy a diplomaszerezési ráta alapján javasolják az egyes intézmények teljesítményét mérni (Ramsden 1991). További források a már felsorolt mérőszámok mellett a társadalmi részvétel arányát is vizsgálati szempontként említik (Masron et al. 2012). Ugyanakkor más források arra mutatnak rá, hogy a felsőoktatási teljesítmény indikátorok útján történő mérése káros is lehet az egész felsőoktatásra nézve, hiszen az intézmények és az oktatók-kutatók aránytalan mértékben koncentrálnak a mérési kritériumok teljesítésére, ezzel pedig a nem értékelt funkciók hátrányba kerülhetnek (Taylor 2001).

Az egyértelműnek tűnik, hogy amennyiben elfogadjuk azokat, a felsorolt sikerkritériumok mindegyikéhez nélkülözhetetlen az oktatók közreműködése, akiknek képzésében a nemzetközi mobilitás nélkülözhetetlen, hiszen a legfrissebb kutatási és oktatási eredmények tanrendbe építéséhez a nemzetközi információáramlás elengedhetetlen (Kőmíves 2014; Welch, 1997; Enders–Teichler 2005). A mobilis oktatók jellemzően a világ vezető felsőoktatási intézményei és legnagyobb felsőoktatási piaci felé mozognak, Európában kiemelkedő a külföldi oktatók és kutatók jelenléte az osztrák és brit felsőoktatásban (az összes oktatói-kutatói státuszban foglalkoztatott munkavállaló 25%-a), Dániában, Írországbán, Hollandiában és Norvégiában (az összes oktatói-kutatói státuszban foglalkoztatott munkavállaló 30%-a), illetve Luxemburgban és Svájcban (az összes oktatói-kutatói státuszban

foglalkoztatott munkavállaló >50%-a). Sajnos ennek a mobilitási típusnak a kelet-közép-európai régió eddig egyértelmű vesztese, kisebb számban érkeznek az országba külföldi oktatók vagy kutatók, mint amennyi magyar külföldön kezd vagy folytat akadémiai karriert (Leisyte–Rose 2017). Globálisan két nagy elmélettel szokás leírni a felsőoktatásban dolgozó oktatók és kutatók mobilitási trendjeit. Az első, hegemónikus nemzetköziesedésnek is nevezett elmélet az itt leírttal egyező folyamatot ír le, hiszen ennek megfelelően az oktatók és kutatók a tudományos élet perifériáiról a centrum felé, vagyis Nyugat-Európa és Észak-Amerika mellett egyre inkább Kelet-Ázsia felé is áramlanak. A második, „fluid” vagy „folyékony” globalizációnak nevezett elmélet ezzel szemben a fejlődési kérdések helyett a globális közösségek és a társadalmi mozgalmak kialakulására fókuszál (Scott 2015).

A felsőoktatásban dolgozó oktatók és kutatók speciális munkaerőpiacot alkotnak, amely kiemelten értékeli a nemzetközi tapasztalatokat, ezzel azonban jelentős különbségek jönnek létre az egyes munkavállalók között annak alapján, hogy melyikük tudott korábban bekapcsolódni legalább egy nemzetközi mobilitási programba. A nemzetközi tapasztalatok kiemelt értékelése hatására a munkaerőpiaci előnyök reprodukálódhatnak, vagyis az egyszer előnybe kerülő oktatók és kutatók a későbbiekben is fenntarthatják kiemelt pozíciójukat munkatársaikkal szemben (Bilecen–Van Mol 2017). Ez egyébként azt is jelenti, hogy – például a rövid idejű mobilitási programok esetében – az oktatókat, kutatókat foglalkoztató felsőoktatási intézmények lehetőségei is befolyásolják a munkatársak nemzetközi mobilitásba történő bekapcsolódását. Amennyiben ugyanis például anyagilag is tudják támogatni a mobilitást, az serkentőleg hathat a munkavállalók vendégoktatói, vendégkutatói aktivitásokkal kapcsolatos hajlandóságára. Ezen túlmenően annak is kulcsszerepe lehet, hogy az adott munkavállaló munkakörét más munkatárs át tudja-e venni a mobilitási prog-

ram idejére. Ezzel együttvéve is, az oktatói-kutatói egyéni mobilitás támogatása egyéni szintű megoldásokkal és lehetőségekkel járul hozzá olyan makroszintű kihívások orvoslásához, mint például egy állam felsőoktatási rendszere versenyképességének növelése, attraktívabbá tétele (Dvir–Yemini 2016).

Az oktatói mobilitás a felsőoktatás nemzetköziesedésének egyik egyértelmű és igen látványos jele. Az oktatói mobilitásnak is több fokozata ismert az egészen rövid időtartamútól (konferencialátogatások) a hosszabb ideig tartókon (kutatói együttműködések, intézményközi oktatási és kutatási projektek) át a több éves időtartamúakig (hosszú idejű közreműködés kutatási projektekben). Emellett a kutatók és oktatók esetében felmerülhet a munkavállalási célú, élethosszig tartó bevándorlás jelensége is (Teichler 2015). Oktatói és kutatói mobilitásra az adott munkavállalót foglalkoztató felsőoktatási intézmény vagy kutatóintézet és külföldi partnerintézménye közötti akadémiai együttműködés keretében is sor kerülhet, míg az oktatói mobilitás célja a foglalkoztató felsőoktatási intézmény külföldi kihelyezett képzőhelyén végzett oktatási tevékenység is lehet (Huang 2016).

A globális kutatóegyetemek koncepciója szerint a napjainkra igen elterjedté vált intézmények oktatói és hallgatói nagyfokú mobilitásról tesznek tanúbizonyságot annak érdekében, hogy csatlakozhassanak az egyes felsőoktatási intézményekhez. Az oktatói és kutatói állomány nagy számban publikál nemzetközi folyóiratokban, tudományos teljesítményük hatására nagy számban jelennek meg olyan, az intézményhez kötődő tudományos eredmények, amelyek jelentős nemzetközi visszhangot tudnak kiváltani. Tekintettel ugyanakkor arra, hogy ezek a felsőoktatási intézmények is egy-egy országban működnek, munkaerő-állományuk egyszerre kötődik az anyaországhoz és bír nemzetközi jelleggel (Cantwell–Taylor 2013). A publikációk számának növekedése és a társszerzői közös-

ségek multinacionális jellege egyre szélesebb körben elterjedt jelenség (Popp et al. 2018). Az egyetemek világszerte hangsúlyozzák, hogy a mobilitás szerves része az oktatók és a hallgatók fejlődésének, ezért újabb és újabb mobilitási terveket és programokat állítanak össze a célközönség igényeinek kielégítése érdekében (Robertson 2010).

A felsőoktatási intézményekben dolgozó oktatók a kutatómunka mellett tanítanak is, leggyakrabban saját anyanyelvükön, azonban egyre növekvő gyakorisággal idegen nyelveken, elsősorban angolul is. Az idegen nyelvű oktatás mind gyakoribbá válása ellenére sem elegendő egymagában az oktatói mobilitás támogatására. A különböző nyelvek oktatási és kutatási tevékenységek során való alkalmazása erősen korlátozza a mobilitással kapcsolatos lehetőségeket. Azon oktatók, akik anyanyelvük mellett legalább egy további idegen nyelven is képesek előadni, bizonyosan könnyebben mobilizálhatóak a megfelelő szintű nyelvtudással nem rendelkező kollégáikhoz képest. Összességében a mobilitás nyelvi akadályai, noha általánosságban igen súlyos problémaként szokták interpretálni, mégis viszonylag könnyen, de legalábbis az oktatók által önállóan megoldható kihívást jelentenek (Musselin 2004).

Napjainkban az oktatók és kutatók minden korábbinál nagyobb mértékben váltak mobilissá, ami részben a felsőoktatási intézmények és kutatóintézetek nemzetközi rendszerének változásaiból fakad. A korábban meglehetősen korlátozott intézményközi kutatási együttműködések napjainkra szisztematikussá, gyakorivá, összetetté és transznacionálissá váltak, különösen Európában. Lehetővé vált, hogy egy-egy oktató vagy kutató egyidejűleg több felsőoktatási intézménnyel vagy kutatóhellyel is szerződésben álljon, általában nemzetközi kutatási projektek keretében, személyre szabott szerződések útján. Napjainkban az oktatók és kutatók egyéni és spontán mobilitása, a nemzeti és nemzetközi tudáspolitikai

keretrendszerek és a tudásáramlás nemzetközi hálózataiban működő felsőoktatási intézmények összekapcsolódása minden korábbinál könnyebbé és gyakoribbá tette a mobilitás jelenségét. Az új típusú menedzser-kutatók, az általános és jól átváltható tudással rendelkező szakemberek és a politikai döntések alapján finanszírozott kutatási projektek elterjedése tovább erősíti ezt a folyamatot (Kim 2009).

Azon országok esetében, ahol jelentősebb létszámú kutatói diaszpóra él a határokon túl (például: Kína, India, Dél-Korea), a külföldön élő, de az anyaországhoz erősen kötődő kutatók közreműködhetnek abban, hogy az anyaország legfrissebb tudományos eredményeit lakóhelyükön is promótálják (Yang–Welch 2010). Magyarországon emellett a Külügyi és Külgazdasági Minisztérium Tudománydiplomáciai Főosztályának feladatai között is szerepel a nemzetközi oktatási és kutatási együttműködések támogatása (17/2018 KKM utasítás), tehát ez alapján jól látható, hogy nemcsak a külföldön dolgozó magyar egyetemi oktatókra és kutatókra, de a diplomáciai testületre is lehet építeni – egyebek mellett – az oktatói mobilitás keretében is.

ÖSSZEFOGLALÁS

A felsőoktatás nemzetköziesedése az utóbbi évtizedek során jelentősen erősödő globális folyamat. Ennek részeként az egyes nemzeti felsőoktatási rendszerek és felsőoktatási intézmények között számos formában jöttek létre együttműködések. A nemzetközi hallgatói és oktatói mobilitás mára a felsőoktatás működésének megkerülhetetlen jelentőségű jelenségévé vált.

A hallgatói mobilitás egy, különböző társadalmi és gazdasági körülmények által erősen befolyásolt folyamat, amelynek eredményeként a hallgató tanulmányainak egy részét vagy egészét nem a születési országában teljesíti. A nemzetközi hallgató mobilitás, noha több évszázados történetre tekinthet vissza,

tömeggé az utóbbi évtizedek folyamán vált. Tény ugyanakkor, hogy a hallgatók és felvételizők nem egyenlő eséllyel részesülnek nemzetközi oktatásban, a szűrési feltételek pedig sajnálatosan gyakran gazdasági jellegűek, nem pedig tudással vagy tehetséggel kapcsolatosak. A nemzetközi mobilitás keretében a hallgatók jellemzően olyan képzőhelyekre mennek tanulni, ahol több vagy frissebb, piacképesebb tudást tudnak megszerezni, mint szülőhazájukban, esetleg olyan szakokon tanulnak tovább, amelyek hazájukban nem indulnak. A hallgatók kisebb része ugyanakkor hazai felvételi kudarcra miatt választja, mintegy „menekülőútként” a külföldi, jellemzően tandíjas tanulmányokat. A hallgatók közötti, a nemzetközi oktatásban való részvétellel kapcsolatos esélyegyenlőség kialakítása érdekében fokozott erőfeszítéseket kell tenni, hiszen a felmérések bizonyították, hogy nemzetközi tanulmányokat követően a diplomások sikereesebbek lesznek a munkaerőpiacon, könnyebben helyezkednek el és nagyobb jövedelemre tehetnek szert.

Ez utóbbi körülmények az oktatói-kutatói munkaerőpiacra is jellemzőek, ahol a külföldi oktatói és kutatói tapasztalatot értékeli a munkáltatók. Az oktatók és kutatók rövid időtartamra szóló mobilitásának legfőbb oka, hogy olyan módszereket és tudást sajátítsanak el külföldi tartózkodásuk során, amellyel fej-

leszthetik szülőhazájuk felsőoktatását, kutatói tevékenységét. A hosszabb időre, vagy egész élettartamra szóló mobilitás esetén a külföldi oktatók, kutatók jellemzően a tudományos élet periferiáin lévő országok felől mozognak a vezető nyugat-európai, észak-amerikai és kelet-ázsiai intézmények felé. A felsőoktatás nemzetközivé válásában ugyanakkor kiemelt szerepe van az intézményekben dolgozó oktatóknak, akik esetében a magas színvonalú szaktudás mellett az angol nyelv magas szintű ismerete is elvárt, illetve az oktatási program sikerességét kiemelten érintő körülmény.

A felsőoktatás nemzetköziesedéséhez a két ismertetett faktor, vagyis az oktatók és hallgatók nemzetköziesedése egyaránt szükséges folyamat. Ezek nélkül egyetlen felsőoktatási intézmény sem tudna eséllyel megjelenni a nemzetközi oktatási piacon. Az egyetemek nemzetközivé válása Magyarországon kiemelt jelentőséggel bíró cél, hiszen ennek segítségével növelhető a felsőoktatási intézmények versenyképessége, fenntartható a felsőoktatási intézmények működése az élveszületések számának csökkenése ellenére is, emellett a külföldi hallgatók jelenléte a helyi gazdaságnak és a nemzetgazdaságnak is jelentős bevételt hoz.

IRODALOMJEGYZÉK

1. 17/2018. (VI. 11.) KKM utasítás, 2. függelék, 1.4.1.5. pont. Forrás: https://www.kormany.hu/download/9/18/71000/172018_VI11_KKM_utasitas_SZMSZ.pdf (Letöltve: 2019.05.25.)
2. ANDOR LÁSZLÓ (2014): Munkaerő-mobilitás az EU-bővítés után. *Közgazdasági Szemle*, 61. évf. 4. sz. 363–372.
3. BABBIE, EARL (2014): *The basics of social research. Sixth edition.* Wadsworth Cengage Learning, Belmont
4. BARAKONYI KÁROLY (2006): EFT kompatibilis mesterszakok. *Iskolakultúra*, 16. évf. 3. sz. 90–109.
5. BEECH, SUZANNE E. (2014): International student mobility: the role of social networks. *Social & Cultural Geography*, vol. 16. no. 3. pp. 332–350.
6. BEECH, SUZANNE E. (2018): Adapting to change in the higher education system: international student mobility as a migration industry. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 44. no. 4. pp. 610–625.
7. BILECEN, BASAK – VAN MOL, CHRISTOF (2017): Introduction: international academic mobility and inequalities. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 43. no. 8. pp. 1241–1255.

8. BOURDIEU, PIERRE (1986): The forms of capital. In Rochardson, John G. (ed.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Greenwood Press, New York, pp. 241–258.
9. BÖCSKEI ELVIRA – BÁCS ZOLTÁN – KOVÁCS BARNABÁS – TARNÓCZI TIBOR – FENYVES VERONIKA (2019): A nemzetközi diplomamobilitás stratégiai irányvonalai – a Magyarországon tanulmányokat folytató külföldi hallgatók motivációja, a tanulmányokat befolyásoló tényezők vizsgálata. *Competitio*, 18. évf. 1–2. sz. 3–38.
10. BURMANN, MARTINA – DELIUS, ANTONIA (2017): Student Mobility in Tertiary Education. *Ifo DICE Report*, vol. 15. no. 3. p. 48.
11. CANTWELL, BRENDAN – TAYLOR, BARRETT J. (2013): Global Status, Intra-Institutional Stratification and Organizational Segmentation: A Time-Dynamic Tobit Analysis of ARWU Position Among U. S. Universities. *Minerva*, vol. 51. no. 2. pp. 195–223.
12. CAVE, MARTIN – HANNEY, STEPHEN – KOGAN, MAURICE – TREVETT, G. (1988): The Use of Performance Indicators in Higher Education. Jessica Kingsley Publisher, London
13. CHRISTIE, HAZEL (2007): Higher Education and Spatial (Im)mobility: Nontraditional Students and Living at Home. *Environment and Planning A: Economy and Space*, vol. 39, no. 10, pp. 2445–2463.
14. CSEH PAPP, IMOLA – BILAN, SVITLANA – DAJNANI, KRISZTINA (2019): Globalization of the labour market – Circular migration in Hungary. *Journal of International Studies*, vol. 12. no. 2. pp. 254–271.
15. DAJNOKI, KRISZTINA – MÁTÉ, DOMICIÁN – FENYVES, VERONIKA – KUN, ANDRÁS ISTVÁN (2017): Deconstructing attitudes towards immigrants workers among Hungarian employees and higher education students. *Sustainability*, vol. 9. no. 9. p. 1639.
16. DREHER, AXEL – POUTVAARA, PANU (2005): Student flows and migration: An empirical analysis. *CESifo Working Paper*, no. 1490.
17. DVIR, YUVAL – YEMINI, MIRI (2016): Mobility as a continuum: European Commission mobility policies for schools and higher education. *Journal of Education Policy*, vol. 32. no. 2. pp. 198–210.
18. DŹWIGOŁ, HENRYK – DŹWIGOŁ-BAROSZ, MARIOLA (2018): Scientific research methodology in management sciences. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, vol. 25. no. 2. pp. 424–437.
19. ENDERS, JÜRGEN – TEICHLER, ULRICH (2005): Academics' view of teaching staff mobility. The ERASMUS Experience Revisited. In: Welch, Antony (ed.): *The Professoriate. Profile of a Profession. Higher Education Dynamics*. Springer, Dordrecht, pp. 97–112.
20. FAHEY, JOHANNAH – KENWAY, JANE (2010): International academic mobility: problematic and possible paradigms. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, vol. 31. no. 5. pp. 563–575.
21. FENYVES VERONIKA – BÁCS ZOLTÁN – KOVÁCS BARNABÁS – TARNÓCZI TIBOR – NEMESLAKI ANDRÁS – BÖCSKEI ELVIRA (2019): Analysis of factors influencing foreign studies – strategic decisions – results of a Hungarian survey. *Journal of Entrepreneurship Education*, vol. 22. no. 5. pp. 1–21.
22. FINDLAY, ALLAN – KING, RUSSEL – SMITH, FIONA M. – GEDDES, ALISTAR – SKELDON, RONALD (2012): World class? An investigation of globalisation, difference and international student mobility. *Transactions of the Institute of British Geographers*, vol. 37. no. 1. pp. 118–131.
23. FINDLAY, ALLAN – KING, RUSSEL – STAM, ALEXANDRA – RUIZ-GELICES, ENRIC (2006): Ever reluctant Europeans: The changing geographies of UK students studying and working abroad. *European Urban and Regional Studies*, vol. 13. no. 4. pp. 291–318.
24. HEFCE (2004): International student mobility. *HEFCE Issues Paper 2004/30*. HEFCE, London
25. HRUBOS ILDIKÓ (2019): Az Európai Felsőoktatási Térség létrehozása, mint az Európai Unió felsőoktatáspolitikájának központi eleme. *Educatio*, 28. évf. 1. sz. 75–90.
26. HUANG, FUTAO (2016): International mobility of students, academics, educational programs, and campuses in Asia. In: Ng, Chi-Hung Clarence – Fox, Robert – Nakano, Michiko (eds.): *Reforming learning and teaching in Asia-Pacific universities*. Springer, Singapore, pp. 29–46.
27. KARSETH, BERIT – SOLBREKKE, TONE DYRDAL (2016): Curriculum trends in European higher education: the pursuit of the Humboldtian university ideas. In: Slaughter, Sheila – Taylor, Barrett Jay (eds.): *Higher education, stratification, and workforce development: Competitive advantage in Europe, the US, and Canada*. Springer, Cham, pp. 215–233.
28. KIM, TERRI (2009): Shifting patterns of transnational academic mobility: a comparative and historical approach. *Comparative Education*, vol. 45. no. 3. pp. 387–403.
29. KOTHARI, C. R. (2004): *Research methodology. Methods & techniques. Second revised edition*. New Age International Publishers, New Delhi

30. KÖMÍVES, PÉTER MIKLÓS (2014): Staff mobility as an aspect of the quality assurance in Hungarian universities. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, vol. 15. no. 1. pp. 1189–1193.
31. KRATZ, FABIAN – NETZ, NICOLAI (2016): Which mechanisms explain monetary returns to international student mobility? *Studies in Higher Education*, vol. 43. no. 2. pp. 375–400.
32. KSH (2017): http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001a.html (Letöltve: 2017.09.16.)
33. KSH (2018): http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsi001a.html?down=704 (Letöltve: 2018.06.02.)
34. LANGERNÉ RÉDEI MÁRIA (2006): Tanulási célú migráció a világban és itthon. *Demográfia*, 49. évf. 2–3. sz. 232–250.
35. LANGERNÉ RÉDEI MÁRIA (2009): *A tanulmányi célú mozgás*. Reg-Info, Budapest
36. Leisyte, Liudvika – Rose, Anna-Lena (2017): Academic staff mobility in the age of Trump and Brexit? *International Higher Education*, vol. 89. no. 5–6.
37. MASRON, TAJUL ARIFFIN – AHMAD, ZAMRI – RAHIM, NORIZAN BABA (2012): Key Performance Indicators vs. Key Intangible Performance Among Academic Staff. A Case Study of a Public University in Malaysia. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 56. pp. 494–503.
38. MÁTÉ DOMICIÁN – SARIHASAN, IMRAN – DAJNOKI KRISZTINA (2017): The relations between labour market institutions and employment fo migrants. *Amfiteatru Economic*, vol. 19. no. 46. pp. 806–820.
39. MURPHY-LEJEUNE, ELIZABETH (2008): The Student Experience of Mobility, a Contrasting Score. In: Byram, Mike – Dervin, Fred (eds.): *Students, Staff and Academic Mobility in Higher Education*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle, pp. 12–30.
40. MUSSELIN, CHRISTINE (2004): Towards a European academic labour market? Some lessons drawn from empirical studies on academic mobility. *Higher Education*, vol. 48. no. 1. pp. 55–78.
41. OECD (2018): *Education at a glance 2018. OECD Indicators*. OECD Publishing, Paris
42. PERNA, LAURA W. – OROSZ, KATA – JUMAKULOV, ZAKIR – KISHKENTAYEVA, MARINA – ASHIRBEKOV, ADIL (2015): Understanding the programmatic and contextual forces that influence participation in a government-sponsored international student-mobility program. *Higher Education*, vol. 69. no. 2. pp. 173–188.
43. POPB, JÓZSEF – BALOGH, PÉTER – OLÁH, JUDIT – KOT, SEBASTIAN – HARAMGI-RÁKOS, MÓNICA – LENGYEL, PÉTER (2018): Social network analysis of scientific articles published by Food Policy. *Sustainability*, vol. 10. no. 3. p. 577.
44. PUSZTAI GABRIELLA (2011): *A láthatatlan kéztől a baráti kezekig. Hallgatói értelmező közösségek a felsőoktatásban*. Új Mandátum Kiadó, Budapest
45. RAMSDEN, PAUL (1991): A Performance Indicator of Teaching Quality in Higher Education: the Course Experience Questionnaire. *Studies in Higher Education*, vol. 16. no. 2. pp. 129–150.
46. RIAÑO, YVONNE – VAN MOL, CHRISTOF – RAGHURAM, PARVATI (2018): New directions in studying policies of international student mobility and migration. *Globalisation, Societies and Education*, vol. 16. no. 3. pp. 283–294.
47. ROBERTSON, SUSAN L. (2010): Critical response to Special Section: international academic mobility. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*. vol. 31. no. 5. pp. 641–647.
48. SÁNCHEZ BARRIOLUENGO, MABEL – FLISI, SARA (2017): *Student mobility in tertiary education: institutional factors and regional attractiveness*. Publications Office of the European Union, Luxemburg
49. SCOTT, PETER (2015): Dynamics of academic mobility: Hegemonic internationalisation or fluid globalisation. *European Review*, vol. 23. no. 1. pp. 55–69.
50. STANDLEY, HENTIETTA J. (2015): International mobility placements enable students and staff in Higher Education to enhance transversal and employability-related skills. *FEMS Microbiology Letters*, vol. 362. no. 19. pp. 1–5.
51. TAYLOR, JASON E. – VEDDER, RICHARD K. (2016): Economics, Productivity, and Presidential Leadership in Higher Education. *Journal of Business and Management*, vol. 22. no. 2. pp. 39–48.
52. TAYLOR, JEANETTE (2001): The Impact of Performance Indicators on the Work of University Academics: Evidence from Australian Univrsties. *Higher Education Quarterly*, vol. 55. no. 1. pp. 42–61.
53. TEICHLER, ULRICH (2015): Academic mobility and migration: What we know and what we do not know. *European Review*, vol. 23. no. 1. pp. 6–37.
54. TRAN, LY THI (2016): Mobility as 'becoming': a Bourdieuan analysis of the factors shaping international student mobility. *British Journal of Sociology of Education*, vol. 37. no. 8. pp. 1268–1289.
55. WELCH, ANTHONY R. (1997): The peripatetic professor: the internationalisation of the academic profession. *Higher Education*, vol. 34. no. 3. pp. 323–345.
56. YANG, RUI – WELCH, ANTHONY R. (2010): Globalisation, transnational academic mobility and the Chinese knowledge diaspora: An Australian case study. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, vol. 31. no. 5. pp. 593–607.

Л 67 LIMES. Науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II. 2019/Том VI. Редакційна колегія: Ільдико Орос (головний редактор), Вікторія Семйон, Габор Патакі, Мелінда Орбан та Олександр Добош (відповідальний редактор) [та ін.] – Берегове–Ужгород: ЗУІ ім. Ф.Ракоці II – ТОВ «РІК-У», 2019. – 420 с. (угорською, українською та англійською мовами)

ISSN 2411-4081

Науковий вісник «LIMES» засновано у 2014 році та видається за рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II. У науковому віснику публікуються наукові статті викладачів та студентів Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II, а також дослідження українських та іноземних учених угорською, українською та англійською мовами. Цей том «LIMES» об'єднує праці з економіки, математики, інформатики, хімії, географії та суспільствознавства.

УДК 001.89(058)

Наукове періодичне видання

LIMES

Науковий вісник

Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

2019 р.

Том VI

**Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ №20762-10562Р від 08.05.2014 р.**

*Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II
(протокол № 7 від 20.12.2019 р.)*

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Льдіко Орос, кандидат педагогічних наук (кафедра педагогіки та психології, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР:

Мелінда Орбан та Олександр Добош (Видавничий відділ, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)
Вікторія Семйон, кандидат економічних наук та Габор Патакі (кафедра обліку і аудиту, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Адальберт Бовді, доктор фізико-математичних наук, професор
(кафедра математики та інформатики, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)
Адальберт Рац, доктор філософії з природничих наук, спеціальність «науки про землю: петрологія»
(кафедра історії та суспільних дисциплін, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)

Бейла Надь, кандидат біологічних наук, доцент (кафедра біології та хімії, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)
Віра Протопопова, доктор біологічних наук, професор (кафедра біології та хімії, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)

Золтан-Шандор Варга, доктор біологічних наук, професор-емерит
(кафедра еволюційної зоології та біології людини, Дебреценський університет)

Йосип Молнар, кандидат географічних наук (кафедра географії та туризму, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)

Лорант-Денеш Давід, габілітований доктор у галузі «регіональні науки», професор
(Інститут економіки та розвитку регіонів, Університет ім. Святого Іштвана)

Маргарета Кейс, кандидат історичних наук (кафедра філології, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)

Марія Ген, кандидат біологічних наук, габілітований доктор у галузі «науки про довкілля»
(кафедра ботаніки, Університет ім. Святого Іштвана)

Олександр Бергхауер, кандидат географічних наук (кафедра географії та туризму, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)

Роберт Бачо, доктор економічних наук (кафедра обліку і аудиту, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)

Юрій Жигуц, доктор технічних наук, професор (кафедра математики та інформатики, ЗУІ ім. Ф. Ракоці II)

ВІДПОВІДАЛЬНИ ЗА ВИПУСК:

Василь Брензович, кандидат історичних наук (Благодійний фонд за ЗУІ)

ТЕХНІЧНЕ РЕДАГУВАННЯ: Олександр Добош

ВЕРСТКА: Вікторія Товтін

КОРЕКТУРА: Льдіко Гріца-Варцаба, Томаш Врabelь, Олександр Кордонєць

ОБКЛАДИНКА: Ласло Веждед

УДК: Бібліотечно-інформаційний центр «Опаці Черє Янош» при ЗУІ ім. Ф. Ракоці II

За зміст опублікованих статей відповідальність несуть автори.

Друк наукового вісника здійснено за підтримки уряду Угорщини.

Засновник: Благодійний фонд Закарпатського угорського педагогічного інституту (від 2016 року Благодійний фонд За Закарпатський угорський інститут)

Видавництво: Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II (адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90 202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua) *Статут «Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II» (Затверджено протоколом загальних зборів Благодійного фонду За ЗУІ, протокол №1 від 09.12.2019р., прийнято Загальними зборами ЗУІ ім. Ф.Ракоці II, протокол №2 від 11.11.2019р., зареєстровано Центром надання адміністративних послуг Берегівської міської ради, 12.12.2019р.)* та **ТОВ «РІК-У»** (адреса: вул. Гагаріна 36, м. Ужгород, 88 000. Електронна пошта: print@rik.com.ua) *Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року*

Поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»

Шрифти «Times New Roman» та «Minion pro».

Папір офсетний, щільністю 80 г/м². Ум. друк. арк. 48,8. Формат 60x84/8.

Замовл. № 313. Тираж 300.